

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE

Tom LXVI, zeszyt 5 – 2018

ZESZYT SPECJALNY / SPECIALE UITGAVE

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.5s-14>

KATEŘINA KRÍŽOVÁ

“IS HET ZO KLAAR ALS EEN KLONTJE?”
OVER HET VERTALEN VAN NEDERLANDSE VASTE
VERGELIJKINGEN IN HET TSJECHISCH

Abstract. Nederlandse vaste vergelijkingen kunnen — net als andere typen idiomen — niet letterlijk woord voor woord worden vertaald. De specifieke, bredere context waarin ze voorkomen, moet altijd in aanmerking worden genomen. Aan de andere kant kunnen vertalers profiteren van de vaste syntactisch-semantische structuur van de vergelijkingen en van de vele overeenkomsten tussen talen op fraseologisch gebied. In verschillende gevallen kunnen ze zich ook laten inspireren door vertalingen die deel uitmaken van verschillende parallele corpora. In dit artikel worden Nederlandse vergelijkingen kort beschreven en gekarakteriseerd. Vervolgens worden de mogelijkheden besproken om deze specifieke idiomen in andere talen te vertalen. Dit systeem wordt geïllustreerd aan de hand van verschillende voorbeelden van Nederlandse vergelijkingen en hun Tsjechische equivalenten. Ten slotte wordt op basis van fragmenten uit het parallele corpus *InterCorp* de manier onderzocht waarop Nederlandse adjectivische vergelijkingen werden vertaald in Tsjechische vertalingen van Nederlandse literaire teksten.

Trefwoorden: vaste vergelijkingen; Nederlands; Tsjechisch; vertaling; parallel corpus *InterCorp*.

INLEIDING

Vaste vergelijkingen vormen in de meeste talen een belangrijk onderdeel van de fraseologie. In dit artikel worden Nederlandse vaste vergelijkingen eerst kort gekarakteriseerd. Vervolgens wordt er beschreven hoe deze vaste

¹ Mgr. KATEŘINA KRÍŽOVÁ, Ph.D., is universitair hoofddocent taalkunde bij de vakgroep neerlandistiek in Olomouc. Zij studeerde Tsjechisch, Duits en Nederlands bij de Univerzita Palackého in Olomouc. Na haar studie was zij als lectrice verantwoordelijk voor het onderwijs Tsjechisch aan de Universiteit Gent. Zij promoveerde in 2005 te Olomouc op een vergelijking van Tsjechische, Duitse en Nederlandse fraseologie. Haar interesse gaat vooral uit naar fraseologismen in het Nederlands en Tsjechisch in vergelijking. Correspondentieadres: Katedra nederlandistiky FF, Univerzita Palackého, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Tsjechië; e-mail: kamalkova@hotmail.com; katerina.krizova@upol.cz

verbindingen in een andere taal vertaald kunnen worden. Dit wordt geïllustreerd met behulp van enkele voorbeelden van Nederlandse vaste vergelijkingen en hun mogelijke equivalenten in het Tsjechisch.

In het laatste deel van mijn bijdrage concentreer ik me op de Tsjechische equivalenten van Nederlandse vaste vergelijkingen met een bijvoeglijk naamwoord. Aan de hand van de voorbeelden uit het parallelle corpus *InterCorp* wordt nagegaan op welke manier deze vaste vergelijkingen in de praktijk vertaald worden. Het doel van dit corpusonderzoek is om de hypothese te verifiëren dat de vertalers van Nederlandse literaire teksten adequate, meestal structureel identieke vaste vergelijkingen als equivalenten kiezen.

1. KARAKTERISTIEK VAN VASTE VERGELIJKINGEN

Vaste vergelijkingen zijn vaste syntactisch-semantische structuren die op een expliciet genoemde gelijkenis gebaseerd zijn. Hun functie is vooral versterking, eventueel positieve of negatieve beoordeling van de eigenschap die de twee vergeleken zaken met elkaar gemeen hebben (verg. Čermák & Hladká 2017). Bijv.:

Onze kinderen groeien als kool. (= Onze kinderen groeien heel snel.)

Ze slaapt als een roos. (= Ze slaapt heerlijk.)²

Hij is zo gezond als een vis. (= Hij is zeer gezond.)

Hij is (zo) sterk als een leeuw. (= Hij is zeer sterk.)

In de meeste gevallen bevatten Nederlandse vaste vergelijkingen het voegwoord *als* – daarom worden ze soms ook “*als-vergelijkingen*” genoemd. Veel minder vaak worden andere voegwoorden gebruikt, bijv. *alsof* – zie voorbeelden uit het *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW):

alsof hij door een adder gebeten werd

(ANW: “plotseling, agressief en opspringend”)³

alsof ik melaats was

(ANW: “als iemand met een besmettelijke ziekte”)

² “Slapen als een roos, d.w.z. heerlijk, vast slapen; vooral van kinderen gezegd, die in hun slaap een hoogroode kleur kunnen krijgen, als hadden zij ‘rozen op de wangen’; de uitdr. zal derhalve eig. willen zeggen: in den slaap er uitzien als eene roos” (Stoett 1923–1925, 219).

³ Het woordenboek ANW geeft ook de variant met het voegwoord *als* aan: *als door een adder gebeten*.

Het voegwoord dient in de vaste vergelijkingen als de zogenoemde comparator. Rechts van de comparator staat het comparatum, meestal in de vorm van een telbaar zelfstandig naamwoord dat in het Nederlands vaak nog door een onbepaald lidwoord voorafgegaan wordt – Verg.: *zo zwart als een raaf* × *zwart als git/kool/inkt*. Het zelfstandig naamwoord rechts van het voegwoord kan ook door verschillende bepalingen gespecificeerd worden, bijv.:

zich als een kat in een vreemd pakhuis voelen

(ANW: “zich ergens niet thuis voelen; zich ergens niet op zijn gemak voelen omdat men er onbekend is”);

zich als een vis in het water voelen

(ANW: “ergens helemaal op zijn plaats zijn; ergens helemaal bij passen; zich ergens helemaal op zijn gemak voelen”);

als een blind paard

(ANW: “1. kritiekloos en in blind vertrouwen of 2. zonder nadenken of overleg”).

Als comparata worden in de vaste vergelijkingen heel vaak verschillende benamingen van dieren gebruikt. Rechts van het voegwoord kan ook een hele zin voorkomen, bijv. na het voegwoord *alsof*. Verg.: *lachen alsof men kiespijn heeft* × *lachen als een boer met kiespijn* / *lachen als een boer die kiespijn heeft* (ANW: “niet van harte lachen”).

Links van het voegwoord vinden we vaak een bijvoeglijk naamwoord in de functie van het *tertium comparationis*, bijv.: *donker/zwart als de nacht* (ANW: “zeer donker of zeer zwart”), *zo dun als een rietje* (ANW: “heel erg dun, zeer dun”), *zo blind als een mol* (ANW: “zeer blind”). Voor het voegwoord kan ook een werkwoord, eventueel een werkwoordelijke groep of een hele zin staan, bijv. *spreken als een boek* (ANW: “goed spreken; boeiend vertellen”), *honger hebben als een wolf* (ANW: “grote honger hebben”), *roken als een schoorsteen/een Turk/een ketter* (ANW: een zware roker zijn; heel veel roken). In een paar gevallen is er een zelfstandig naamwoord te vinden: *een waarheid als een koe* (ANW: “een waarheid waar niet aan te twifelen valt”), *een hoofd/ een kop als een biet* (ANW: “een rood hoofd”).

Opgemerkt dient hier verder te worden dat er ook verschillende syntagmatische en paradigmatische varianten van vaste vergelijkingen bestaan, verg.:

(zo) grijs als een duif (syntagmatische varianten);

als een olifant in een porseleinkas / in een porseleinwinkel (paradigmatische varianten).

Enkele varianten worden volgens het ANW meer of vooral in België gebruikt, bijv. *als een hete patat* (ANW: “zo dat men het amper durft aan te raken”), *zuchten als een verkouden koe* (ANW: “diep zuchten, met een luid geluid zuchten”), enkele varianten zijn typisch voor Nederland, bijv. *zo plat als een dubbeltje* (ANW: “erg plat; zeer plat”) = *zo plat als een pannenkoek*.

Vaste vergelijkingen kunnen ook deel uitmaken van andere vaste verbindingen, zie bijv.:

De soep wordt niet / nooit zo heet gegeten als ze opgediend wordt.

Zoals de wind waait, waait zijn jasje.

Lexicografisch worden Nederlandse vaste vergelijkingen in verschillende verklarende en idiomatische woordenboeken verwerkt, o. a. in het *Van Dale Idioomwoordenboek* (De Groot et al. 1999), het *Van Dale Groot uitdrukkingenwoordenboek* (De Groot et al. 2006) of in het *Van Dale Groot Vergelijkingenwoordenboek* (Den Boon 2007).

2. VERTAALBAARHEID VAN NEDERLANDSE VASTE VERGELIJKINGEN

Vaste verbindingen kunnen meestal niet letterlijk vertaald worden. Volgens Langeveld (2013, 107) zouden vaste vergelijkingen door gangbare vaste vergelijkingen in de doeltaal vervangen moeten worden – in tegenstelling tot vrije vergelijkingen die zo getrouw mogelijk (letterlijk) vertaald zouden moeten worden.

Theoretisch gezien kunnen Nederlandse vaste vergelijkingen in een andere taal (de doeltaal) op verschillende manieren vertaald worden. Dit zal hier geïllustreerd worden met behulp van Tsjechische equivalenten uit het vertaalwoordenboek Nederlands-Tsjechisch (Čermák & Hrnčířová 2005) en uit het idiomatische woordenboek *Slovník české frazeologie a idiomatiky I-IV* (Čermák et al. 2009).

1. Ze worden met een vaste vergelijking vertaald die dezelfde morfosyntactische structuur heeft⁴ en op het lexicale niveau volledig (bijna volledig) overeenkomt met de Nederlandse vaste vergelijking. Verg.:

⁴ Afgezien van de ontbrekende lidwoorden in de Tsjechische vaste vergelijkingen omdat het Tsjechisch geen lidwoorden kent.

trots als een pauw – *pyšný jako páv* (= trots als een pauw)
zo gezond als een vis – *zdravý jako ryba/rybička*⁵ (= gezond als een vis/visje)
vrij als een vogel – *volný jako/jak pták* (= vrij als een vogel)
stelen als een ekster – *krást jako/jak straka* (= stelen als een ekster)
spreken als een boek – *mluvit jako/jak kniha* (= spreken als een boek)
licht als een veertje – *lehký jako/jak pírko* (= licht als een veertje)
werken/zwoegen als een paard – *dřít jako kůň* (= zwoegen als een paard)

De comparator wordt in de bovengenoemde Tsjechische vaste vergelijkingen door een volledig identiek equivalent van het Nederlandse voegwoord *als* uitgedrukt, namelijk door het Tsjechische voegwoord van vergelijking *jako* of zijn variant *jak*. Deze in het Nederlands en het Tsjechisch overeenkomende vaste vergelijkingen komen meestal ook in andere talen voor en kunnen dus als europeïsmen of internationalismen beschouwd worden.

2. Ze worden in de doeltaal vertaald door vaste vergelijkingen waarvan de morfosyntactische structuur en het tertium comparationis identiek zijn, maar er wordt een ander comparatum gebruikt. Verg.:

zo klaar als een klontje – *jasný jako facka* (= klaar als een klap)
zo slap als een vatdoek/als een (natte) dweil – *slabý jako moucha*
 (= slap als een vlieg)
zo blind als een mol/als een molenpaard – *slepý jako patron* (= blind als een patroon)
zo doof als een kwartel – *hluchý jako poleno/pařez* (= doof als een blok/boomstronk)
drinken als een Zwitser – *pít jako Dán* (= drinken als een Deen)
zwemmen als een rat/als ratten – *plavat jako ryba* (= zwemmen als een vis)
groeien als kool – *růst jako z vody* (= groeien als uit het water)

3. Ze worden vervangen door een vaste verbinding met een andere morfosyntactische structuur omdat er geen vaste vergelijking in de doeltaal bestaat. De beeldspraak kan gelijk of helemaal anders zijn en er kan ook gebruik gemaakt worden van verschillende synonieme vaste uitdrukkingen, verg.:

ik ben zo ziek als een hond – *je mi/cítím se pod psa* (= ik voel me „onder de hond“)
lachen als een boer met kiespijn/lachen als een boer die kiespijn heeft / lachen alsof men kiespijn heeft (ANW: synoniem *zuur lachen*, in België *groen lachen*) – *kysele se smát/usmívát* (= zuur lachen/glimlachen)

⁵ In het Tsjechisch wordt het diminutief *rybička* vaker gebruikt.

Als er geen idiomatisch equivalent in de doeltaal te vinden is, kan de Nederlandse vaste vergelijking alleen door een niet-idiomatisch equivalent vertaald worden, bijv. door middel van een omschrijving, een uitleg of een letterlijke vertaling — afhankelijk van de bredere context en de inventiviteit waarover de vertaler beschikt.

In dit verband kunnen goede vertalingen van ervaren vertalers voor beginnende vertalers inspirerend zijn — zie bijvoorbeeld de vertaling van een kort fragment met een vergelijking uit het boek *De Geruchten* van de Vlaamse auteur Hugo Claus, dat in het Tsjechisch door Olga Krijtová⁶ is vertaald (1)⁷:

(1) Claus, Hugo, *De geruchten*

Adhemar heeft een hart als een koekebrood, hij is vlijtig en gediensig, maar toch zeggen wij soms over hem: 'Er zijn kosten aan.'

Claus, Hugo: Famy

Adhemar má srdce ze zlata, po našem jako z perniku, je pilný, úslužný, ale přesto, jak se říká, všechno něco stojí.

(= een hart van goud, in onze taal zoals van koekebrood)

3. TSJECHISCHE EQUIVALENTEN VAN NEDERLANDSE VASTE VERGELIJKINGEN MET EEN BIJVOEGLIJK NAAMWOORD IN HET PARALLELE CORPUS *INTERCORP*

Tegenwoordig kunnen naast verschillende vertaalwoordenboeken en idiomwoorden-boeken ook parallelle corpora geraadpleegd worden om de mogelijke equivalenten van Nederlandse vaste verbindingen in een andere taal te vinden. Dankzij de parallelle corpora kunnen de equivalenten, die andere vertalers al hebben gebruikt, met behulp van een zoekmachine tamelijk snel opgezocht worden en in een bredere context geobserveerd worden. Hoewel er bij een corpusonderzoek altijd met bepaalde beperkingen rekening gehouden moet worden⁸, zijn de taalcorpora zeker een waardevolle informatiebron voor alle vertalers.

⁶ Olga Krijtová (1931–2013) was een heel bekende en succesvolle Tsjechische vertaalster uit het Nederlands. Ze heeft voor haar vertalingen van Nederlandse literaire werken meermalen verschillende prijzen gekregen. Voor haar vertaling van het boek *De Geruchten* heeft ze in 2006 de Tsjechische ereprijs voor vertalers *Magnesia Litera* gewonnen.

⁷ Dit fragment werd opgezocht in het parallelle corpus *InterCorp*.

⁸ Bijv. als er iets in een corpus staat, betekent het nog niet dat het ook altijd juist is. En als er iets niet in een corpus te vinden is, betekent het nog niet dat het niet bestaat (verg. Martinková 2014). Een ander probleem kunnen de omvang en/of de inhoud van het gebruikte corpus zijn of de kwaliteit van de annotatie en van de lemmatisatie.

In mijn onderzoek heb ik van het corpus *InterCorp* gebruikgemaakt om vast te stellen hoe Nederlandse vaste vergelijkingen met een bijvoeglijk naamwoord in de functie van het tertium comparationis werkelijk in het Tsjechisch vertaald worden. Ik wilde namelijk nagaan: 1. of de vertalers van Nederlandse literaire teksten gangbare Tsjechische vaste vergelijkingen met dezelfde structuur als equivalenten gebruiken en 2. hoe Nederlandse vaste vergelijkingen worden vertaald als er in het Tsjechisch geen idiomatisch equivalent bestaat.

Het corpus *InterCorp* (versie 10)⁹ is een synchroon parallel corpus van het Tsjechisch en 39 andere talen. Het Tsjechisch is hier de centrale taal en het corpus bestaat uit twee basisdelen:

1. de zgn. kern („*core*”), die vooral literaire, handmatig gealigneerde¹⁰ teksten bevat;

2. de zgn. collectie („*collection*”), die uit verschillende automatisch verwerkte en gealigneerde teksten is samengesteld¹¹.

De Tsjechische teksten (zowel vertalingen als originele teksten) zijn gealigneerd op zinsniveau met vreemdtalige teksten, zodat het zichtbaar is welke zin uit de ene taal met welke zin in de andere taal correspondeert. Bovendien zijn de meeste Tsjechische en vreemdtalige teksten verrijkt met taalkundige annotaties en gelemmatiseerd.¹² Helaas zijn de teksten in de collectie niet altijd goed gealigneerd en vaak is het niet bekend of het om originele teksten of om vertalingen uit andere talen gaat. Om die reden is mijn corpusonderzoek beperkt tot de teksten van de kern. Om zo veel mogelijk verschillende voorbeelden van Nederlandse vaste adjectivische vergelijkingen en hun Tsjechische equivalenten te kunnen onderzoeken, heb ik 32 Nederlandse boeken uit de kern van het corpus *InterCorp* (versie 10) en hun directe Tsjechische vertalingen in mijn subcorpus gerangschikt, hoewel enkele auteurs en enkele vertalers meer dan één keer vertegenwoordigd zijn — zie tabel 1¹³.

⁹ Zie www.korpus.cz/intercorp; verg. Čermák & Rosen (2012).

¹⁰ *Aligneren* betekent dat de overeenkomende segmenten van de brontekst en van de vertaling worden vergeleken en met elkaar verbonden.

¹¹ De collectie bevat de publicistische teksten van de webpagina's *Project Syndicate* en *VoxEurop* (vroeger *Presseurop*), de juridische teksten van de EU uit het corpus *Acquis Communautaire*, de notities van de handelingen van het Europees Parlement uit het corpus *Europarl*, de filmondertitels uit de databank *Open Subtitles* en vertalingen van de Bijbel.

¹² Het Nederlands is in het corpus *InterCorp* pas sinds de nieuwste versie 10 gelemmatiseerd.

¹³ Alle Nederlandse literaire teksten die niet direct uit het Nederlands in het Tsjechisch (dus via een andere taal) vertaald zijn, zijn buiten beschouwing gebleven. Het ging om het boek van Johan Huizinga *Herfstij der Middeleeuwen*, dat op basis van de Duitse vertaling *Herbst des Mittelalters* in het Tsjechisch werd vertaald.

Tabel 1: Het subcorpus van Nederlandse literaire teksten met Tsjechische vertalingen

Auteur	Titel	Vertaler(s)
Daisne, Johan	<i>De trein der traagheid</i>	Krijtová, Olga
Diekmann, Miep	<i>Padu is gek</i>	Krijtová, Olga
Claus, Hugo	<i>De Metsiers</i>	Krijtová, Olga
	<i>De geruchten</i>	Krijtová, Olga
Frank, Anne	<i>Het Achterhuis</i>	Drápal, Miroslav
Grunberg, Arnon	<i>Blauwe maandagen</i>	Havlíková, Veronika
Haasse, Hella	<i>Heren van de Thee</i>	Schürová, Petra
't Hart, Maarten	<i>Het woeden der gehele wereld</i>	Pellarová, Jana
de Hartog, Jan	<i>Het ziekenhuis</i>	Elman, Jiří
Japin, Arthur	<i>Een schitterend gebrek</i>	Krijtová, Olga
Koch, Herman	<i>Het diner</i>	Kostelecká, Marta
de Loo, Tessa	<i>De tweeling</i>	Pellarová, Jana
van Loon, Karel Glastra	<i>De Passievrucht</i>	Pellar, Ruben
de Moor, Margriet	<i>Eerst grijs dan wit dan blauw</i>	de Bruin-Hübllová, Magda
	<i>Kreutzersonate</i>	de Bruin-Hübllová, Magda
Mulisch, Harry	<i>De aanslag</i>	Krijtová, Olga
	<i>De grens</i>	Nouzová, Marta; Hronová, Jitka
	<i>De procedure</i>	Havlíková, Veronika
	<i>Twee vrouwen</i>	Krijtová, Olga
	<i>Wat gebeurde er met sergeant Massuro?</i>	Nouzová, Marta; Hronová, Jitka
	<i>Siegfried</i>	Havlíková, Veronika
Nooteboom, Cees	<i>Het volgende verhaal</i>	Krijtová, Olga
	<i>Rituelen</i>	Havlíková, Veronika
Palmen, Connie	<i>De vriendschap</i>	de Bruin-Hübllová, Magda
van Remoortere, Julien	<i>Een veilig, stinkend nest</i>	Krijtová, Olga
Schmidt, Annie M. G.	<i>Het luciferdoosje</i>	Krijtová, Olga
	<i>Minoes</i>	Růžková, Jitka
	<i>Roel met gevoel</i>	Krijtová, Olga
	<i>Wiplala</i>	Máčelová-van den Broecke, Emmy
de Winter, Leon	<i>Hoffmans honger</i>	Pellar, Ruben
Wolkers, Jan	<i>Een roos van vlees</i>	Krijtová, Olga
Zwagerman, Joost	<i>Zes sterren</i>	Havlíková, Veronika

Nederlandse vaste vergelijkingen met een bijvoeglijk naamwoord in de functie van tertium comparationis werden in het bovengenoemde subcorpus opgezocht met behulp van de CQL-vraag: [tag="adj"][word="als"]{0,2} ([tag="nounsg"]|[tag="nounpl"]). Vervolgens moesten alle resultaten nog handmatig geanalyseerd worden om de vaste vergelijkingen van de vrije vergelijkingen te onderscheiden. Pas daarna konden alle concordanties met een vaste vergelijking door middel van een corpusmanager op lemma gesorteerd worden. Op deze manier werden bijna 50 verschillende vaste vergelijkingen aangetroffen, die verder onderzocht werden met het oog op hun equivalenten in de Tsjechische vertalingen.

De analyse van de Tsjechische vertalingen heeft bevestigd dat de meeste Nederlandse adjectivische vaste vergelijkingen werden vertaald met adequate Tsjechische vaste vergelijkingen. Op lexicaal niveau komen deze equivalenten met de Nederlandse vaste vergelijkingen of helemaal (2–3) of slechts gedeeltelijk (4–8) overeen, verg.:

(2) Loon, Karel van, *De Passievrucht*

Haar gezicht en haar handen wit als sneeuw, haar rode haar als een waarschuwing.

Loon, Karel van, *Otec a otec*

Obličej a ruce bílě jak sněh, rudé vlasy jak výstraha.

(= wit als sneeuw)

(3) Claus, Hugo, *De Metsiers*

Je lacht Bennie uit voor mijn ogen en ik verroer niet, ik blijf stom als een vis naar jullie kijken [...].

Claus, Hugo, *Metsiersové*

Před očima se mi tu posmíváš Benniemu a já nehnu prstem, zůstávám němá jak ryba a koukám na vás [...].

(= stom als een vis)

(4) Moor, Margriet de, *Eerst grijs, dan wit, dan blauw*

Ze mocht dan teer en dromerig lijken, ze was zo koppig als een ezel!

Moor, Margriet, *Šedá, bílá, modrá*

Vypadala možná jako taková křehká nádoba, věčně duchem nepřítomná, ale byla paličatá jak mezek!

(= koppig als een muilezel)

(5) Hartog, Jan de, *Het ziekenhuis*

Ik trof een aardige vrouw van middelbare leeftijd aan, zo wit als een doek, met alle symptomen van acute misselijkheid.

Hartog, Jan de, *Nemocnice*

Našel jsem tam milou ženu středního věku, bílou jako křída, se všemi

symptomy akutní nevolnosti.

(= wit als krijt)

- (6) Frank, Anne, *Het achterhuis.*

Het bloed liep door zijn pyjama heen toen hij zo wit als een handdoek en met knikkende knieën bij ons kwam.

Franková, Anna, *Deník Anny Frankové*

Krev mu prosakovala pyžamem a byl bledý jako stěna, když k nám s roztrášenými koleny přiběhl.

(= bleek als een wand)

- (7) Mulisch, Harry, *Wat gebeurde er met sergeant Massuro?*

Overigens was hij een doodgewone jongen: Heintje Massuro, ijskoud en brutaal als de beul.

Mulisch, Harry, *Co se stalo se seržantem Massurem?*

Byl to ostatně prachobyčejný kluk: Heintje Massuro, chladnokrevný a drzý jak opice.

(= brutaal als een aap)

- (8) Palmen, Connie, *De vriendschap*

Wat je over iemand anders niet weet, dat weet je niet en zolang je dat niet weet kan het je ook geen pijn doen, dat is zo klaar als een klontje.

Palmen, Connie, *Přátelství*

Co člověk neví o druhém, to prostě neví, a dokud to neví, nemůže mu to působit bolest, to je jasné jak facka.

(= klaar als een klap)

In enkele gevallen hebben de vertalers met het oog op de bredere context de voorkeur gegeven aan een synonieme vaste vergelijking met een ander comparatum, hoewel er een volledig overeenkomend equivalent van de Nederlandse vergelijking in het Tsjechisch bestaat:

- (9) Japin, Arthur, *Een schitterend gebrek*

Ze is mooi. Ze is gehoorzaam. Ze is gelovig. Zo gezond als een vis. Haar huid is blank, haar ogen zwart.

(= zdravá jako ryba)

Japin, Arthur, *Nádherná vada*

Je krásná. Poslušná. Zbožná. Zdravá jako řípa. Má bílou pleť a černé oči.

(= gezond als biet)

Soms werd er een vaste verbinding met een andere morfosyntactische structuur (bijv. een werkwoordelijke uitdrukking) gebruikt (10), in plaats van een bestaande vaste vergelijking:

(10) Claus, Hugo, *De geruchten*

Bruid en bruidegom zijn niet alleen in De Doofpot blijven plakken, zij in het wit en hij met zijn verwonderd smoel, maar ook in de Fantasia, in de Derby, in de Indigo, zat als kanonnen.

Claus, Hugo, *Fámy*

Ženich a nevěsta nezůstali pařit jen v Pokličce, ona celá bílá, on s tím vyjukaným kukučem, ale obrazili i další lokály, Fantazii, Derby, Indigo, nalili se jak slívy.

(= ze hebben zich bezopen als pruimen)

Slechts een paar Nederlandse adjectivische vaste vergelijkingen werden vervangen door een niet-idiomatische equivalent (11) of zijn onvertaald gebleven (12).

(11) Schmidt, Annie M. G., *Wiplala*

Hij rook erg zuur en hij was zo nat als een dweiltje.

Schmidtová, Annie M.G., *Viplala*

Byl cítit octem a byl úplně promočený.

(= Hij rook naar azijn en was helemaal doornat.)

(12) Remoortere, Julien van, *Een veilig, stinkend nest*

En op een dag komt onze Zozef terug naar huis, bleek, mager, zo ziek als een hond, hij hoest dat het je pijn aan de oren doet.

Remoortere, Julien van, *Hnízdo*

Jednou se vrátí domů Zozef, je bledý, nemocný, hubený jak lunt, kašle, až to člověku rve uši.¹⁴

(= ziek, mager als een lat)

CONCLUSIE

De analyse van de voorbeelden uit het parallelle corpus InterCorp heeft de hypothese bevestigd, dat de meeste Nederlandse adjectivische vaste vergelijkingen door adequate, structureel identieke Tsjechische vaste vergelijkingen vertaald worden. Op lexicaal niveau hoeven deze equivalenten echter niet volledig overeen te komen met de Nederlandse vaste vergelijkingen – er werden vooral verschillen in comparata vastgesteld. In enkele gevallen werden vaste vergelijkingen afkomstig uit de Nederlandse literaire teksten door

¹⁴ In de Tsjechische vertaling werd de woordvolgorde van de woorden *nemocný* (= ziek) en *hubený* (= mager) gewijzigd en de ontbrekende vergelijking bij het Tsjechische woord *nemocný* werd gecompenseerd door de toevoeging van een vaste vergelijking bij het woord *hubený*.

werkwoordelijke uitdrukkingen vervangen. Als er in de doeltaal geen idiomatisch equivalent was te vinden, probeerden de vertalers het op een of andere manier te compenseren.

Nederlandse vaste vergelijkingen – net zoals andere soorten vaste verbindingen – kunnen niet letterlijk vertaald worden en er moet altijd rekening gehouden worden met de concrete, bredere context waarin ze voorkomen. De vertalers kunnen maar gebruik maken van de vaste syntactisch-semanticke structuur van de vaste vergelijkingen en van talrijke overeenkomsten tussen talen op dit gebied van de fraseologie. Bovendien kunnen ze zich soms laten inspireren door de vertalingen die tegenwoordig deel uitmaken van verschillende parallele corpora.

REFERENTIES

- Algemeen Nederlands Woordenboek*. Toegankelijk op <http://anw.inl.nl/> [download 30 oktober 2017].
- Boková, Eliška, Zdenka Hrnčířová, Martin Vavřín, Adrian J. Zasina & Alexandr Rosen. 2017. *Korpus InterCorp – nizozemština, čeština, verze 10 z 1. 12. 2017*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. Toegankelijk op <http://www.korpus.cz> [download 28 januari 2018].
- Boon, Ton den. 2007. *Van Dale Groot Vergelijkingenwoordenboek*. Utrecht & Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Čermák, František, & Zdenka Hrnčířová. 2005. *Nizozemsko-český slovník*. Praha: Leda.
- Čermák, František, & Zdeňka Hladká. 2017. 'Přirovnání.' In Petr Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Toegankelijk op <https://www.czechency.org/slovník/PŘIROVNÁNÍ> [download 7 oktober 2017].
- Čermák, František, & Jiří Hronek. 2009. *Slovník české frazeologie a idiomatiky I-IV*. Leda: Praha.
- Čermák, František, & Alexandr Rosen. 2012. 'The case of InterCorp, a multilingual parallel corpus.' *International Journal of Corpus Linguistics* 17 (3): 411–427.
- Groot, Hans de, Riemer Reinsma, Ton den Boon & Klaas Van den Berg. 1999. *Idioomwoordenboek. Verklaring en herkomst van uitdrukkingen en gezegden*. Utrecht & Antwerpen: Van Dale Lexicografie; Amsterdam & Brussel: Reader's Digest.
- Groot, Hans de, Marc De Smit, Tjerk Hacquebord & Riemer Reinsma. 2006. *Van Dale Groot uitdrukkingenwoordenboek. Verklaring en herkomst van moderne uitdrukkingen*. Utrecht: Van Dale Lexicografie.
- InterCorp*. Wiki. Český národní korpus. Toegankelijk op <http://wiki.korpus.cz/doku.php/en:cnk:intercorp> [download 25 januari 2018].
- Langeveld, Arthur. 2013. *Vertalen wat er staat*. Amsterdam & Antwerpen: Atlas Contact.
- Martinková, Michaela. 2014. 'K metodologii využití paralelních korpusů v kontrastivní lingvistice.' *Naše řeč* 97: 270–285.
- Stoett, Frederik August. 1923–1925. *Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*. 4e dr. Zutphen: W.J. Thieme & Cie. Toegankelijk op http://www.dbnl.org/tekst/stoc002nede01_01/ [download 30 oktober 2017].

CZY TO JEST „JASNE JAK SŁOŃCE”?
O TŁUMACZENIU NIDERLANDZKICH PORÓWNAŃ FRAZEOLÓGICZNYCH
NA JĘZYK CZESKI

Streszczenie

Niderlandzkie związki frazeologiczne, tak jak inne rodzaje idiomów, nie mogą być tłumaczone dosłownie. Zawsze należy brać pod uwagę specyficzny szerszy kontekst, w którym występują. Z drugiej strony tłumacze mogą czerpać korzyści ze stałej struktury składniowo-semantycznej porównań oraz z wielu podobieństw między językami w zakresie frazeologii. W niektórych przypadkach tłumacze mogą także inspirować się tłumaczeniami, które są częścią różnych korpusów równoległych. Niniejszy artykuł opisuje i charakteryzuje pokrótce niderlandzkie porównania, następnie prezentuje sposoby tłumaczenia tych wyrażań na inne języki. System tłumaczeniowy w artykule ilustrowany jest przykładami niderlandzkich porównań i ich czeskich odpowiedników. Na koniec, w oparciu o fragmenty tekstów z korpusu równoległego *InterCorp*, zbadano sposób, w jaki zostały przetłumaczone niderlandzkie porównania przymiotnikowe w czeskich przekładach niderlandzkich tekstów literackich.

Przełożyła Beata Popławska

Słowa kluczowe: związki frazeologiczne; niderlandzki; czeski; tłumaczenie; korpus równoległy *InterCorp*.

“IS IT AS PLAIN AS A PIKESTAFF?”
ON THE TRANSLATION OF DUTCH SIMILES INTO CZECH

Summary

The Dutch similes cannot—similarly to other types of idioms—be translated literally word by word. The specific, broader context in which they occur, must always be taken into account. On the other hand, the translators can benefit from the fixed syntactic-semantic structure of the similes and from the many similarities between languages in the field of phraseology. In various cases they can also get inspired by the translations that are part of the different parallel corpora. In this article the Dutch similes are briefly described and characterized. Then the possibilities are discussed how these specific idioms can be translated into other languages. This system is illustrated with several examples of the Dutch similes and their Czech equivalents. Finally, on the basis of the excerpts from the parallel corpus *InterCorp*, the way is investigated in which the Dutch adjective-based similes were translated in the Czech translations of Dutch literary texts.

Key words: similes; Dutch; Czech; translation; parallel corpus *InterCorp*.